

Stručná historie břevnovského kláštera od 10. do 20. století

993–1420

U zrodu nejstaršího mužského kláštera v Čechách stál český kníže Boleslav II. a druhý český biskup sv. Vojtěch Slavníkovec († 997), který se s benediktiny a jejich duchovním životem seznámil patrně už za svých studií v Magdeburku na tamní katedrální škole. Další příležitost seznámit se s řeholí sv. Benedikta měl Vojtěch v Itálii – na Monte Cassinu a v Římě.

V době Vojtěchově existoval již na Pražském hradě u kostela sv. Jiří klášter benediktinek, založený roku 973.

Je možné (ukazují na to ovšem spíše historické souvislosti než dochované prameny), že břevnovský klášter byl budován už mezi léty 984–988; 14. leden 993 byl patrně dnem vysvěcení klášterního kostela sv. Benedikta, Bonifatia a Alexia. V bule papeže Jana XV., určené opatu Anastázovi I., bylo břevnovskému opatu uděleno právo užívat pontifikálie a právo reformování a napravování řeholní kázně ve všech klášterech, jež budou v Čechách založeny. Stvrzena zde byla i donace knížete Boleslava II.

Prvním opatem břevnovského kláštera se stal zmíněný Anastáz, ztotožňovaný s Astrikem, který se po odchodu z Čech stal opatem nově založeného kláštera v uherské Pannonhalmě a později možná arcibiskupem v Ostrihomi. Původní mnišská komunita pocházela – přinejmenším částečně – z kláštera sv. Alexia a Bonifáce na římském Aventinu, jak tomu nasvědčuje prvotní zasvěcení kláštera.

Vznik prvního českého kláštera završil dvě století trvající působení »černých mnichů« mezi českými Slovy. Zprvu se jednalo především o benediktiny z oblasti bavorského Řezna, v mladším období přibyli mniši ze saské části Německa, z jejichž řad pocházel i první pražský biskup Dětmar.

Zřízením vlastních domácích klášterů se Čechy těsněji začlenily do západokřesťanského civilizačního okruhu, a současně se staly nezávislejšími na německých sousedech.

Za opata Meginharda (1035/43–1088/9), původně mnicha z Niederalteichu, se břevnovský klášter za podpory knížete Břetislava I. stal významným místem nejen mnišského života, ale také vzdělanosti: Probíhala zde formace mužů, kteří byli schopni osazovat nové kláštery (Rajhrad na Moravě ad.) a zastávat přední církevní úřady (např. první olomoucký biskup Jan).

V závěru první poloviny 12. století vstoupili na české území poprvé členové reformních řádů, cisterciáků a premonstrátů. Dlouhé období, kdy benediktini představovali v českém prostředí jedinou formu řeholního života, skončilo a jejich klášterům hrozila ztráta podpory členů vládnoucího rodu, zemských elit a především biskupů. Výlučné postavení břevnovského kláštera dané polohou poblíž Pražského hradu ukončilo již dříve založení Královské kanonie premonstrátů na Strahově. V následujících staletích proto musel Břevnov svůj nárok na přední místo mezi českými kláštery důrazně prosazovat a prokazovat. K udržení přízně a důvěry Přemyslovců napomohla benediktinům mimo jiné skutečnost, že na rozdíl od nových reformních řádů nebyly jejich kláštery závislé na řádových centrech v zahraničí.

Novou šancí pro rozšíření břevnovského klášterního společenství se poté stala kolonizace dosud málo osídlených okrajových oblastí země. Doklad mimořádné úspěšnosti této strategie představuje založení proboštství v Polici a později v Broumově.

Jednou z vrcholných etap středověkých dějin kláštera se stala dlouhá vláda energického opata Bavora z Nečtin (1290–1332). Vystupoval z pozice obhájce zájmů nejen svého, nýbrž i dalších benediktinských opatství.

V desetiletích předcházejících husitským bouřím náležel Břevnov nesporně k předním duchovním centrům Prahy i celého království. Opat Diviš II. (1385–1409) byl jako reformátor řeholního života respektován benediktiny i mimo své opatství. Mimořádný rozsah břevnovského panství dokládá nově pořízený urbář a rovněž početností osazenstva patřil klášter k největším v zemi. Myšlenky zpochybňující samotný smysl řeholního života tedy zastihly klášter v jednom z nejšťastnějších období jeho existence.

1420–1620

Útočištěm většiny břevnovských mnichů se pravděpodobně už na začátku roku 1420 stala vzdálená, opevněná proboštství v Broumově a v Rajhradě. V době bojů o ovládnutí Pražského hradu v květnu 1420, kdy husité břevnovský klášter vypálili, odvedli tudíž do pražského vězení pouze devět benediktinů. Dva ze zajatých mnichů, kteří odmítli souhlasit s přijímáním z kalicha, byli o několik dní později radikálními tábority upáleni a přiřadili se tak k první vlně katolických mučedníků doby husitské.

Obecné uznání Zikmunda Lucemburského za českého krále otevřelo sice po letech bojů řeholníkům cestu zpět do pražských klášterů, ale nikoliv cestu k navrácení rozchvácených statků a k obnovení řeholního života v někdejší podobě. Právě ztráta podstatné části hospodářského zázemí potřebného k znovuvybudování kláštera byla zřejmě hlavní příčinou, proč břevnovští opati s trvalým návratem nespěchali, a v Břevnově nadále působila pouze malá komunita. Představení břevnovských benediktinů tak byli okolnostmi přinuceni sžít se s rolí venkovských prelátů, sídlících v odlehlém Broumově. Z odstupu staletí je ovšem zřejmé, že tato skutečnost měla i pozitivní důsledky: přesídlením čelného preláta do východních Čech, které jinak zůstaly téměř bez klášterů, mohlo vzniknout regionálně významné centrum katolictví.

Další zkouškou, která se pro řadu řeholních institucí stala osudnou, byl nástup protestantské reformace. Břevnovsko-broumovský klášter sice přetrvával, avšak jeho význam celkově upadal – v závěru 16. století se klášter nacházel v hluboké krizi.

Neuspokojivý stav byl nakonec vyřešen císařským zásahem – dosazením opata Wolfganga Selendera z Prošovic (1602–1619), povoláného z kláštera sv. Jimrama v Řezně. Posláním nového rázného opata měla být celková reforma života v českých a moravských benediktinských domech. Mezi jeho plány hrála významnou roli i snaha o obnovení kláštera v Břevnově, tehdy již označovaného běžně jako klášter sv. Markéty.

Do obecného povědomí se ovšem opat Wolfgang zapsal spíše sporem s broumovskými protestanty, který skončil jeho útekem z města a rozhodnutím vzbouřených stavů, že nemá být již »více v zemi trpěn«. Neústupný opat zemřel v moravském exilu s vědomím, že další existence jeho kláštera a řeholního života v zemi vůbec je vážně ohrožena.

1620–1738

Po vítězství katolické strany v bitvě na Bílé hoře, v situaci, kdy se po vypovězení nekatolických duchovních nedostávalo světských kněží, se řeholní řády staly oporou rekatolizace. Obnoveným zřízením zemským získali představení klášterů vlastní pozemkový majetek, pokud patřili k infulovaným prelátům, přední místo na zemských sněmech. Z benediktinských opatů připadlo první místo opatu břevnovskému.

Benno I. Falk z Falkenberka (opatem 1621–1646) vyvíjel velké úsilí, aby opět obnovil českou benediktinskou kongregaci; roku 1631 svolal první provinciální kapitulu, které také předložil návrh statut. Jejich uvedení do života českých a moravských benediktinských klášterů se však pomalu dařilo až Alexiu Hübnerovi (opatem 1646–1652) a Augustinu Seyfertovi (opatem 1652–1663). Plány na obnovu klášterů sice postupně získávaly reálné obrysy, předpokladem však byly dostatečné výnosy z hospodaření na klášterních panstvích, s nimiž nebylo možné tak záhy po ukončení třicetileté války příliš počítat.

Zásadnější obnova břevnovského kláštera a také vyhořelého kláštera broumovského jsou spjaty až s opatem Tomášem Sartoriem (1663–1700). Právě za jeho vlády však vyústila nespokojenost s utužováním poddanství v rebelii, která byla v Broumově krvavě potlačena.

Sartoriovým nástupcem a dovrшитelem jeho díla se stal opat Otmar Zinke (1700–1738). Vedle výstavby nového kláštera v Břevnově dokládá jeho záměr navázat na dávné benediktinské tradice především koupě Lehnického Pole v Dolním Slezsku. Poblíž místa, kde kdysi stávalo proboštství opatovických benediktinů, nechal vybudovat další břevnovské proboštství, které se však později, v důsledku válek o rakouské dědictví, ocitlo na pruském území. Úsilí o vytvoření sítě Břevnovu podřízených benediktinských domů ve všech třech historických zemích České koruny dokládá také připojení fary v Orlové na Těšínsku, někdejší sídle menšího benediktinského opatství.

Ambice opata směřovaly k vnitřnímu upevnění řádové kongregace a k vynětí českých benediktinů z pravomocí pražského arcibiskupa. Spor táhnoucí se desítky let skončil dlouho po Otmarově smrti vítězstvím arcibiskupa; přes tento dílčí neúspěch je možné dobu kolem poloviny 18. století hodnotit jako vrcholný rozkvět břevnovsko-broumovského klášterního společenství.

1738–1844

Nástupci Otmara Zinka, Benno II. Löbl, (opatem 1738–1751), a Bedřich Grundtmann (opatem 1752–1772) se museli vyrovnat s nelehkým úkolem – provést břevnovsko-broumovské archisterium válečnými roky a řídit následné obnovné práce; právem lze konstatovat, že oba se své služby zhostili se ctí.

Doba josefinského osvícenství s důrazem na racionalizaci chodu státu vedla k výraznému omezení počtu klášterů i řeholníků, přičemž byly rušeny zejména kláštery kontemplativně zaměřené. Opat Štěpán Rautenstrauch (1773–1785), který sám byl osvícenskými myšlenkami ovlivněn, dokázal nebezpečí zrušení odvrátit. Sekularizace se v případě břevnovského opatství omezily na zrušení konventu v Polici, panství a duchovní správa však byly benediktinům ponechány. Oslabeny byly vazby s rajhradským proboštstvím.

Fortunatus Böhm (opatem 1806–1818) byl výborný hospodář, kterému se navzdory těžké době (napoleonské války a válečné odvody, dluhy z předchozích časů) podařilo zpevnit klášterní ekonomiku. Obnovil domácí klášterní studium teologie, ve vnitřním životě klášterů kladl důraz především na jeho tradiční prvky, které se v desetiletích osvícenských reforem vytrácely – na chórový zpěv, meditaci a duchovní četbu. Do období Böhmovy opatské vlády spadá i změna v uspořádání řeholních domů v rámci břevnovsko-broumovského opatství. V roce 1810 bylo zrušeno a konfiskováno podřízené proboštství v Lehnickém Poli v království Pruském. V roce 1813 bylo formálně dokonáno osamostatnění moravského proboštství v Rajhradě u Brna – císař František I. vyslyšel prosby komunity a povýšil dům na samostatné opatství.

Opata Böhma následoval v úřadě Placidus Beneš (opatem 1818–1844). Získal doktorát z teologie a ve vědecké práci podporoval i členy kláštera. Stavěl mimo jiné školy (Broumov, Hejtmánkovice, Machov). V jeho době se i mezi českými benediktiny začaly projevovat nacionální tenze a zároveň erodovala klášterní disciplína. Opat rezignoval a dožil na klášterním zámku Sloupno a pak v Břevnově.

1844–1926

Jan Nepomuk Rotter (opatem 1844–1886), syn krejčího pracujícího pro broumovský klášter, dosáhl na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze doktorátu z teologie a v Praze a ve Štýrském Hradci vyučoval dogmatiku. Získal si uznání jako univerzitní hodnostář i jako obecně známá postava kulturního života v Čechách a zapojil se také do politického života monarchie. Proslul jako obnovitel klášterních staveb v 19. století, mimo jiné nechal opravit kostely v Břevnově i Broumově – vtiskl jim jejich dnešní podobu. Rotter byl podporovatelem klášterního gymnázia, které se v průběhu 19. století stalo pro široké okolí významnou školou připravující studenty (tehdy jen chlapce) na studium na univerzitách. Opat se s tímto světem rozloučil 4. května 1886, a broumovský benediktin, historik Laurentius Wintera o něm – bez nadsázky – napsal, že „bohat na zásluhách [...] zanechal zářící a na všech stranách vděčnou vzpomínku“.

Když 14. září 1886 kapituláři břevnovského a broumovského kláštera zvolili Ruperta Smolíka opatem, měl tento benediktin za sebou dlouhé a požehnané působení, a to nejen v rámci opatství: byl kaplanem v Metličanech, od r. 1866 přednášel pastorální teologii na bohosloveckém učilišti v Hradci Králové. R. 1875 byl jmenován profesorem tohoto předmětu na teologické fakultě v Praze, a zde ho také zastihla opatská volba. Zapsat se výrazněji do řady břevnovsko-broumovských opatů mu dopřáno nebylo – neuplynul ani rok od opatské benedikce, když 22. srpna 1887 v Broumově zemřel.

Jeho nástupcem se stal 25. října 1887 Bruno Čtvrtečka, absolvent broumovského klášterního gymnázia, doktor teologie. Krátce působil na pražské teologické fakultě, v letech 1871–1886 byl profesorem němčiny a náboženství na broumovském gymnáziu, poté (1886–1887) zde byl ředitelem. Za jeho dlouhé vlády pomalu končí „rotterovská epocha“, i když toto tvrzení platí ve větší míře pro klášter břevnovský; život benediktinů v Broumově byl (nejen v tomto ohledu) od Břevnova odlišný. Bruno Čtvrtečka zemřel v Broumově 16. února 1922. Zejména po 28. říjnu 1918 jistě intenzivně vnímal a prožíval proměnu vztahů – mezi kláštery a jejich okolím, mezi oběma kláštery dvojopatství navzájem i uvnitř především břevnovské komunity.

To vše ale pocítil naplno až Čtvrtečkův nástupce Vilém Rudolf. Opatem byl zvolen 4. října 1922, po předcházejícím působení v duchovní správě na klášterních farech v Martínkovicích, Broumově a ve slezské Orlové. Po většinu doby, kdy stál v čele břevnovsko-broumovského opatství, se musel vyrovnávat nejen s nepřízní tehdejší československé společnosti vůči německo-české benediktinské komunitě, ale také s narůstajícím napětím mezi oběma národnostmi v kláštorech. K tomu přistoupil i mezigenerační nesoulad mezi mnichy, starší generací žijící mnohdy s pohledem stále upřeným k „starým zlatým časům“ a nově příchozími, žádajícími radikální změny. Uskutečnění proměny, požadované nejen směrem „zvenčí dovnitř“ kláštera, ale i v něm samotném, však nebylo úlohou opata Rudolfa. Zemřel po pouhých čtyřech letech vedení břevnovských a broumovských mnichů 5. září 1926 během pobytu na faře v Počáplích u Terezína. Nyní také v Břevnově definitivně skončilo „dlouhé 19. století“. Další generace mnichů se už se světem výše uvedených opatů mívá, a to záměrně a s jasnými cíli.

1926–1939

Oddělení klášterů v Břevnově a v Broumově

Výše jsme už několikrát naznačili specifika vztahu klášterů v Břevnově a v Broumově. Broumovský klášter byl založen ve 13. století jako břevnovské proboštství, tedy řeholní dům závislý na mateřském klášteře. V průběhu následujícího století se na Broumovsku začalo utvářet rozsáhlé souvislé teritorium v majetku benediktinů, jehož význam vzrostl poté, co se zde po devastaci břevnovského kláštera r. 1420 usídlila větší část břevnovské komunity v čele s opatem. I v následujících stoletích sídlí opat, titulárně a právně stále opat

břevnovský, převážně v Broumově. Po obnově břevnovského kláštera za opatů Sartoria a Zinka vzniká nový stav, kdy opat se nazývá „opat břevnovský v Broumově“, později také „opat břevnovsko-broumovský“.

Přestože barokní novostavba povznesla břevnovský klášter opět k velkoleposti, svým významem se k úrovni doby předhusitské už nepřiblížil. Po celé osmnácté a devatenácté století centrem duchovního života a kulturního působení českých benediktnů zůstává klášter v Broumově, Břevnov žije i nadále v jeho stínu.

59. břevnovský opat Dominik Prokop (1926–1939) se ujal vlády nad břevnovsko-broumovským opatstvím v situaci nadmíru složité. Z vnějšku i uvnitř klášterů je jeho volba vnímána jako kompromisní – československá vláda akceptuje v čele nejstaršího českého kláštera rodilého Němce ze Sudet, neboť Dominik Prokop je osobou vystupující vždy umírněně a rozvážně, navíc je tento dosavadní profesor češtiny (sic!) na broumovském gymnáziu dokonale bilingvní. S většími potížemi se mladý opat potýká uvnitř svých klášterů. Zatímco broumovská, převážně německá komunita i nyní působí konsolidovaně a v duchu předcházejících desetiletí, v Břevnově se střetávají – často ostře – osobnosti s vyhraněnými postoji (Paul de Vooght, Metod Klement, z těch nejmladších Anastáz Opasek) se staršími členy komunity, kteří nové myšlenkové proudy akceptují pomalu a s výhradami nebo vůbec.

Netypické tzv. „dvojopatství“ – dva kláštery se samostatnými komunitami, ale jediným opatem existovalo až do 3. ledna 1939, kdy v reakci na politickou situaci i vnitřní vztahy v obou klášterech prohlásil papež Pius XI. Břevnov a Broumov za samostatná opatství. Dominik Prokop, dosavadní opat břevnovsko-broumovský se nyní stal prvním opatem broumovským. Klášter břevnovský byl následně podřízen přímo Svatému stolci, zastupovanému apoštolským delegátem, kterým byl jmenován mettenský opat Corbinianus Hofmeister; do čela břevnovské komunity byl ustaven Anastáz Opasek jako konventuální převor (představený s pravomocí opata, ale bez oprávnění nosit opatské insignie – podobně jako po r. 1999 „převor-administrátor“).

1939–1999

V závěru třicátých let dvacátého století se břevnovský klášter, byť jen nakrátko, opět stal významným svým duchovním a kulturním působením, např. knižní edicí Opus Dei a časopisem Praporec, do něhož přispívali spisovatelé Jaroslav Durych, Jan Zahradníček, Jan Čep či Karel Schulz. Z osobností kláštera připomeňme Augustina Jana Čerovského a Anastáze Opaska. Nadějný vývoj přerušila okupace Československa a obsazení kláštera německou armádou.

Jan Nepomucký Vojtěch Opasek se narodil 20. dubna ve Vídni, po absolvování gymnázia vstoupil do břevnovského kláštera, kde 23. října 1933 složil první (časné) řeholní sliby, r. 1936 složil sliby věčné.

V roce 1938 završil studia v benediktinské koleji u Sv. Anselma v Římě a 11. července t. r., na slavnost sv. Benedikta, přijal od pražského světícího biskupa Jana Remigera kněžské svěcení.

Mladý pater Anastáz poté působil jako kaplan v břevnovské farnosti a už v září 1938 se stal břevnovským převorem, od ledna 1939 stál v čele břevnovské komunity jako „konventuální převor“, jak je uvedeno výše. S pomocí mnichů, z nichž je třeba jmenovat především pozdějšího převora Aleše Gwuzda a laického bratra Ivana Ringela, a zaměstnanců kláštera, z nichž nelze opomenout zejména ředitele klášterních statků Josefa Cuhru, umučeného nacisty v koncentračním táboře v Osvětimi, provedl nový představený břevnovský klášter úskalími okupace.

Od května 1945 začal odsun Němců ze Sudet; z Broumova byla nucena odejít většina německých řeholníků a A. Opasek se stal také administrátorem broumovského opatství. Tím došlo k opětovnému propojení břevnovského a broumovského kláštera.

Od léta 1946 podpořili české a několik zbývajících německých mnichů v broumovském opatství čechoameričtí benediktini z opatství Lisle u Chicaga (USA) pod převorem Johnem Cherfem. Protože nepřijali československé státní občanství, museli po únoru 1948 Československo opustit.

12. března 1947 kapitula břevnovského kláštera zvolila Anastáze Opaska šedesátým opatem břevnovským. Opat Anastáz byl 13. dubna 1947 slavnostně uveden do úřadu (benedikován) pražským arcibiskupem Josefem Beranem.

(Téhož roku vznikla Slovanská benediktinská kongregace sv. Vojtěcha.)

19. září 1949 byl opat Anastáz Opasek zatčen, poté obviněn z velezrady a špionáže; 2. prosince 1950 byl spolu s dalšími církevními hodnostáři (»biskup Zela a společníci«) odsouzen ve vykonstruovaném procesu k doživotnímu vězení. V dubnu 1950 byl břevnovský klášter, stejně jako jiné kláštery, policií obsazen, »vyklizen« (rozumějme od řeholníků) a zabaven státem (tzv. Akce K).

Anastáz Opasek byl od r. 1949 vězněn postupně v Praze na Pankráci a v Ruzyni, v Kartouzích (Valdicích) a v Leopoldově, v roce 1960 byl podmíněně propuštěn. Poté žil v Praze a bez tzv. státního souhlasu k výkonu duchovní služby, tj. bez možnosti vykonávat své kněžské poslání, pracuje jako dělník na stavbách a poté jako skladník v Národní galerii v Praze (1960–1968).

V prosinci 1968 odjel přes Rakousko do benediktinského kláštera v bavorském Rohru, kde v mnišském životě pokračovala broumovská komunita.

V r. 1972 Anastáz Opasek s Vladimírem Neuwirthem založil v exilu sdružení katolických laiků Opus bonum; Opasek byl předsedou, jednatelem se po V. Neuwirthovi stal Richard Belcredi. Opus bonum pořádá diskusní setkání (Franken, Rohr), tradice pak pokračovala v Břevnově.

V letech 1973–1990 Anastáz Opasek publikoval sbírky básní – německé překlady pořizoval Franz Peter Künzel. Jan Šícha připravil k vydání soubor Opaskových sbírek pod názvem Život upřen do Středu (1995).

V květnu 1990 se opat Anastáz dočasně vrátil do svého kláštera, definitivně pak 11. října t. r.

V Břevnově se už od jara 1990 postupně soustřeďují čeští benediktini, jak ti, kteří doposud žili v civilních zaměstnáních nebo jako diecézní kněží v Československu, tak i ti, kteří se vrátili ze zahraničních klášterů, aby spolu s novými kandidáty obnovili mnišský život, nejprve v samotném Břevnově, poté i v dalších kláštorech (Rajhrad na Moravě a pražské Emauzy).

U příležitosti milénia založení opatství je dovršena základní rekonstrukce klášteřa. Břevnovskému opatství byl udělen čestný titul arcioopatství – 10. února 1993.

Při oslavách svatovojtěšského milénia navštívil břevnovský klášter papež Jan Pavel II. – 26. dubna 1997 se tu setkal s nemocnými a s řeholnicemi a řeholníky v bazilice sv. Markéty.

24. srpna 1999, o svátku sv. Bartoloměje, zemřel Anastáz Opasek v Rohru. Pohřeb se konal v bazilice sv. Markéty 3. září 1999. K poslednímu odpočinku byl arcioopat Anastáz uložen na hřbitově v Praze-Břevnově.

4. září 1999 zvolila kapitula břevnovského opatství dosavadního převora Prokopa Siostrzonka převorem-administrátorem klášteřa.

Pozn.: Text je upraven z obsahu starších stránek klášterního webu:

<https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/svaty-vojtech-a-zalozeni-brevnovskeho-klastera>

<https://www.brevnov.cz/cs/benediktini-a-brevnovsky-klaster/brevnovsky-klaster-od-11-do-20-stoleti>